

Обществото не трябва да се крие зад тезата за противоречивостта на фактите, а както осъди нацизма, така да осъди и комунизма, казва историкът доц. д-р **Михаил Груев**, председател на Държавна агенция „Архиви“. Сайтът **desebg.com**

публикува интервю с него. Той отговаря на въпроси на журналиста Христо Христов, свързани с дебата за комунистическото наследство и необходимостта от изучаването на режима в училище, а също така и за предизвикателствата и перспективите пред държавните архиви. Миналата седмица (10 октомври) [архивистите в България отбелязаха своя професионален празник](#) и това е формалния повод за разговора с него.

Доц. Груев оглави Държавна агенция „Архиви“ през март 2015 г. От 2002 г. той е преподавател по съвременна българска история и етнология на етническите групи в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Известен е като съавтор на най-задълбоченото изследване за политиката на БКП срещу мюсюлманите в България – [„Възродителният процес“](#)

– мюсюлманските общности и комунистическият режим (2008). Автор е на книгата [„Преорани слогове“](#)

– колективизацията и социалната промяна в Българския северозапад 40-те – 50-те години на ХХ век (2009) и е ръководител на научния екип, осъществил изследването [„Насилие, политика, памет“](#)

– комунистическият режим в Пиринска Македония – рефлексии на съвременника и изследователя (2011), както и на редица научни студии и публикации.

Г-н Груев, какво е състоянието на държавните архиви?

– Състояние не е леко, защото бюджетът на агенцията беше намален за 2015 г. с повече от 1 млн. лева. Най-общо казано от 7 млн. беше свит на 6 млн., като имате предвид, че става дума за 28 регионални поделения плюс военния архив във Велико Търново. В повечето от регионалните архиви архивохранилищата са в повече от една сграда или общо става въпрос за 60 сгради. Самата поддръжка на тези сгради отнема голям ресурс и това е причината средствата да са крайно недостатъчни.

На практика тази година разполагаме със средства само за заплати и за заплащане на консумативи като ток, вода, отопление. Не може да инвестираме в придобиването на нови архивни колекции, в реставрацията и консервацията, в закупуване на нова техника за дигитализирането на архивите. Накратко казано състоянието никак не е леко.

Но все пак празникът на архивите не е повод само да се оплакваме, а и да отбележим някои положителни неща. Считаю, че през последните години държавните архиви все пак станаха разпознаваеми. Когато говорим за фондообразователите трябва да отбележим, че не ние ги търсим, а те нас. По този начин агенцията придоби някои значими архивни колекции.

Тук на първо място бих желал да отбележа предаването на фонда на президента Желю Желев, фонда на писателите Йордан Йовков и Радой Ралин. Заедно с това приключи и предаването на фонда на Кимон Георгиев. Имаме уверението от Симеон Сакскобургготски, който преди няколко години дари фонда на своя дядо цар Фердинанд заедно с други документи на баща му цар Борис III, че това дарение ще бъде допълнено с други документи, които той притежава и са пряко свързани с историята на България. Така че продължаваме да работим по придобиването на фондове.

Продължава и рутинната работа по приемането на фондове от държавните институции. Тук обаче има един проблем, който ще се прояви в бъдеще, тъй като централните държавни ведомства са препълнени със архиви, които на един етап трябва да се озоват при нас, в агенцията. Но ние вече имаме дефицит на свободна площ. В един момент държавата ще трябва да инвестира в оборудването на едно голямо архивохранилище, което да поеме новите архиви и да реши проблема с недостигащата площ за следващите 10-20 години. Имаме предоставена сграда за това, предоставена от Министерството на отбраната, която е на 4-ти километър – бивше хале с площ от 4 дка, което се нуждае от много сериозен ремонт.

То може да поеме между 50 и 80 линейни километри архиви. Вероятно ще потърсим партньорството на НАП и Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, които също се нуждаят от място за съхранение на архиви и книги.

Какво е предизвикателството пред вас като ръководител на архивите?

– Най-големият приоритет пред мен е съхранението на архивните документи в относително добро състояние в едни хранилища, голяма част от които са пригаждани, приспособявани и в голямата си част са в стари сгради. С други думи опазването на националното документално богатство си остава най-голямото предизвикателство.

Вие споменахте, че през последните години държавните архиви са станали разпознаваеми. Това не се ли дължи и на започналия през 2012 г. процес на дигитализирането на важна част от тях?

– Да, това е така. Дигитализирането е другото предизвикателство пред нас и приоритет. Това се оказва доста скъпа инвестиция, тъй като е необходима специална техника, не е просто ей така да сканираш документите. Изработката на метаданните към това приложение, което е неразделен атрибут от всеки документ, също така изисква време и човешки ресурс. С дигитализирането към момента се занимава едно звено с 6 служители в агенцията в София и всеки архив в страната има по един служител, който отговаря за този процес.

За съжаление трябва да кажа, че не сме отишли много напред. Имаме под 1% дигитализирани документи, като по-напредналите държави имат към 8%. Разбира се, има и съизмерими с България държави, които нямат този близо 1%, но все пак трябва да се сравняваме с по-добрите, а не с най-изостаналите.

И другият проблем, който е свързан с дигитализацията, е електронното архивиране. Това е архивът на бъдещето. В модерните страни все повече документи изобщо не

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 15 Октомври 2015 05:40

минават на хартиен вариант, а остават само в електронен. Пред нас с все по-голяма острота ще стои задачата за готовността на архивната система да приема такъв тип документи – електронни. Разбира се, това е свързано и с необходимостта от мощни сървъри, на които да се съхранява информацията с мерки по нейното осигуряване и запазване. По-развитите архивни системи влагат много ресурси, които на този етап, за съжаление, нямаме възможност да отделим.

Тук трябва да се осъществи и една промяна на законодателството, тъй като опитът на по-развитите страни показва, че при тях архивирането на електронните документи се извършва в самите държавни институции. Едва по-късно, след изтичането на съответните срокове те се предават в архивните институции в електронен вид. А ние тук правим обратното – всички документи вървят на хартия, чакаме да мине срока на съхранение, за да се озоват при нас в архивите, пак на хартия, и ние да започнем да ги дигитализираме. Това означава, че този процес ще отиде в следващия век.

За мен решението е с промяна в законодателството, така че архивирането в електронен вариант да се възложи на самите централни ведомства, а ние да съхраняваме тази информация и да дигитализираме само онова, което сме наследили на хартия.

За създаването на електронни архиви вероятно трябва да има някакъв стандарт?

– Все още няма приет общ европейски стандарт. Това ни спасява от фронталния сблъсък с този проблем. Очаква се такъв стандарт да има към януари 2017 г. Тогава вече ще трябва да се пристъпи към уеднаквяване на нашата законодателна база с европейската по този въпрос. Това действително са глобални проблеми към архивистиката не само в България, но и по света, за които трябва да имаме готовност да се справим с тях.

Вие в момента сте държавен служител, но по професия сте историк. Какво е отношението на българите като общество към документите, към архивите?

– За съжаление трябва да констатирам, че българите сякаш нямаме този респект към

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 15 Октомври 2015 05:40

паметта за миналото, което едно общество трябва да има. В този смисъл няма и респект към документалното наследство. Няма го това чувство за историчност, което да гарантира запазването на документите, независимо от коя епоха са те. Това е и причината голяма част от документите да бъдат разпилени, да бъдат унищожени в последна сметка и много ценни свидетелства за нашата история да не достигнат до нас.

Като университетски преподавател и автор на два учебника за средното училище как ще коментирате, че 26 години след краха на тоталитарната комунистическа система изучаването на периода 1944-1989 г. не е сериозно застъпено в училище? Давам ви този въпрос неслучайно, защото преди броени дни [парламентът отхвърли идеята в новия образователен закон да бъде вписано едно такова изискване](#)

– Вие сте не по-малко от мен запознат с тази проблематика и знаете много добре, че тази тема представлява част от големия дебат за комунистическото наследство, който така и все още не се е състоял в българското общество или по-точно е свързан с нежеланието на обществото като цяло да застане с лице към фактите за близкото минало и да направи някакъв жест на дистанциране и в последна сметка на моралното осъждане на комунизма.

Това е свързано и с дебата вътре в историческата колегия, а и в колегията, която подготвя учебниците, за това какво трябва да се казва в тях. Съществува един немалък кръг от изследователи, пък и автори на учебници, които считат, че трябва да се изложат фактите пък учениците сами да успеят да се ориентират в тази сложна плетеница от факти и взаимоотношения.

Но то и фактите ги няма. Няма го горянското движение и съпротивата му срещу комунистическия режим, няма ги лагерите и репресиите, няма ги и трита фалита на БКП и още много други факти.

– Да, проблемът, първо е, че не всички факти са представени. Второ, все пак трябва да кажем, че училището е училище не само, защото се занимава с образование, но и с възпитание. За съжаление пред последните десетилетия училището абдикира от възпитанието и действително това е един проблем на образователната система, който

трябва да бъде преодолян с много усилия.

Понеже говорим за това сложно взаимодействие между образование и възпитание трябва да кажем, че в крайна сметка образованието и обучението по история в частност трябва да възпитава и граждански.

Когато говорим за гражданско образование и възпитание трябва все пак да покажем на учениците кое е добро и кое - зло. В този смисъл да се крием зад тезата за противоречивостта на фактите и да се отказваме от една категорична морална осъдителна присъда както над фашизма и националсоциализма, така и над комунизма, на мен ми се струва замитане на проблема под килима.

Това е отказ на нашето съвременно общество от отговорността за едно вътрешно, за всеки един от нас, но и едно колективно за обществото, скъсване с тоталитарното минало.

Според вас политиците и по-конкретно тези в център и дясно разбират ли правилно как могат да променят днешното незнание за комунистическата диктатура и произтичащите от това проблеми, когато дори по-важните факти от периода 1944-1989 г. липсват в учебниците? Този въпрос е свързан с констатацията, че през годините на прехода парииите, които се припознават като десни, много спекулираха с темата за комунизма и го употребяваха повече предизборно, отколкото да осъществят декомунизацията на страната, така както успешно направиха останалите страни от бившия социалистически лагер.

– Без съмнение това, което казвате, е вярно. За мен този проблем на справянето в последна сметка с миналото и на включването на една категорична морална оценка и в учебниците по история е свързана с преодоляването на това ляво и дясно разбиране за комунистическото наследство. Аз мисля, че има и модерни хора с ляво мислене, които също категорично отричат комунистическото минало или са склонни да нюансират отношението си към него през чисто морално-етична призма. Това ми се струва много важно, защото възпитаването в граждански ценности, отчитайки, че нашата базисна ценност е демокрацията, минава през преодоляването на това ляво-дясно мислене за комунистическото минало.

В този смисъл казването на цялата истина за българския комунизъм, според мен, трябва да преодолее това биполарно разбиране. Тогава то би било ценност на не една политическа група или на идеологическо течение, а на цялото общество. Функцията на историческата колегия е точно в тази насока. Първо в изнасянето на фактите и второ, в постигането на един консенсус около интерпретацията на фактите за комунистическия режим.

Какво е наблюдението ви сред студентите? Знаят ли те нещо за този период, интересуват ли се от него?

– Тук трябва да кажа, че интерес има, но познания почти няма. За това младите хора не могат да бъдат винени. Те идват в университета с багажа, натрупан в средното училище. За да не абсолютизираме нещата трябва да отбележим, че дефицитите са не само по отношение на познанията върху комунистическия режим, а въобще към липсата на една по-обща култура, която вече осезателно се усеща при студентите в момента. Тук вината е и на образователната система и на обществото.

Ние се опитваме да преодолеем тези дефицити, но за студентите това звучи прекалено далечно и отвлечено. Трябва да кажа, че факти, фигури и събития от близкото минало за тях са толкова далечни, че изглежда все едно дали им говориш за Древния Египет или за състава на Политбюро, да речем.

Положителното за младите хора, е че този период те възприемат като чиста история. Не е политика, не е конюнктурна употреба на миналото. И аз разчитам на това, че много скоро и в науката, и в преподаването, ще навлязат хора, за които това ще бъде чиста история, а не текуща политика.

Последен въпрос за механизма, по който този период трябва да бъде застъпен в образователната система. Защото хората, които са запознати с проблема казват, че той няма да се изчерпи с приемането на един императивен текст, в който и да е закон за изучаването на комунизма в училище, а също така и с [приемането на нов учебен план и програми](#)

. Какъв е вашият коментар?

– Неминуемо е това. Действително е необходимо приемането на нов учебен план и нова учебна програма, което така или иначе този двоен цикъл на средното образование, който заляга в новия закон, предполага. Така че не считам, че моментът е пропуснат, той предстои и е много важно, това разбира се, зависи от Министерството на образованието, както и от историческата колегия, но зависи и обществото като цяло, този момент да не бъде пропуснат.